

Łódź, 21czerwca 2022 rok

dr hab. Eleonora Jedlińska prof. U. Ł.

Katedra Historii Malarstwa i Rzeźby

Instytut Historii Sztuki

Uniwersytet Łódzki

Opinia dotycząca pracy doktorskiej pani Ewy Mostowicz-Kapciak

Tytuł pracy: *Obraz sztuki dawnej na terenie Królestwa Polskiego w rosyjskich publikacjach starożytnych z lat 1850-1915*

Dysertacja doktorska pani mgr Ewy Mostowicz-Kapciak poświęcona jest zagadnieniom dotąd niezbadanym, pomijanym w polskiej historiografii artystycznej. Jest to praca solidna, poparta rzetelnym materiałem bibliograficznym, zdyscyplinowana metodologicznie, prezentująca problemy w oparciu o analizę rosyjskojęzycznych źródeł pochodzących z lat 1850-1915.

Praca złożona jest z ośmiu rozdziałów, wstępu, podsumowania i wniosków (spis i kategoryzacja) rosyjskich publikacji starożytnych, które zostały przez Autorkę zbadane. Dysertacja zawiera obszerną bibliografię, spis ilustracji oraz materiał ikonograficzny. We wstępie przedstawiony został cel i metoda badań, zakres podjętej tematyki oraz szczegółowo opisany stan badań (s.5-19). W rozdziale pierwszym ma miejsce prezentacja zgromadzonego materiału, w kolejnym analiza formalna publikacji (ich zakres, strona estetyczna, zamieszczone w nich reklamy, porównanie z wydawnictwami zachodnimi i polskimi). W rozdziale trzecim omówiona została wartość treściowa rosyjskich publikacji dotyczących sztuki na terenie Królestwa Polskiego: wybór podejmowanych tematów i zabytków, sposób ich opisywania przez Rosjan,

podnoszenie znaczenia przez nich zabytków o wartości propagandowej. Z historyczną starannością, gdy Autorka sięga po opracowania polskich historyków i badaczy sztuki, wskazane zostały błędy merytoryczne obecne w tekstach Rosjan. W czwartym rozdziale Autorka analizuje stronę leksykalną i treściową, terminologię, odnosi się do stylów architektonicznych, omawia także prawdopodobne relacje autorów publikacji z czytelnikami oraz charakteryzuje potencjalnego odbiorcę tekstów. W piątej części pracy pani mgr Ewa Mostowicz-Kapciak dokonała pracy komparatystycznej, wskazując i wykazując podobieństwa tekstów rosyjskich do opracowań polskich autorów: nawiązania i analogie, bezpośrednie tłumaczenia, opracowania oryginalne oraz te oparte na źródłach. Bardzo ciekawy – punktu widzenia piszącej opinię – jest rozdział szósty, w którym przedstawiony i zanalizowany został wpływ koncepcji ideologicznych i estetycznych na recepcję i rozumienie sztuki polskiej przez Rosjan w drugiej połowie XIX wieku: słowianofilstwo, panslawizm, Moskwa jako Trzeci Rzym. Filozoficzna koncepcja piękna Nietzschego (*Narodziny tragedii*) mówiąca o dionizyjskim i apollińskim źródle sztuki, przecież i obecnie aktualna, miała (i ma) wpływ na „konflikt” Rosji i Europy Zachodniej. Ów antagonizm obejmuje zarówno sferę gospodarczą, polityczną i kulturotwórczą i w pewnym stopniu mentalną. *Nałożył się na to odwieczny konflikt wyznania prawosławnego i katolickiego. Ukute antagonizmy między Wschodem i Zachodem* – pisze Ewa Mostowicz-Kapciak - *przejawiały się w krytyce wszystkiego, co zachodnie (nie rosyjskie) i gloryfikacji Wschodu identyfikowanego z Rosją* (s. 157). Wydaje się, że po stu siedemdziesięciu latach ów przedział jest nadal aktualny. Autorzy analizowanych publikacji (np. Jurij Szamurin) zamieszczali krytyczne opinie, dotyczące sztuki na terenach Królestwa Polskiego, wynikające z ich postawy ideologicznej nie zaś z obiektywnej oceny określonych obiektów artystycznych. Przeciwwstawiano wartości katolickie sakralnej sztuce prawosławnej, tę pierwszą widząc jako *mroczną, monotonną, surową, ascetyczną* (s. 158); prawosławną jako: jasną i harmonijną, budzącą poczucie bezpieczeństwa. Krytyka obiektów

artystycznych (architektury, rzeźby, malarstwa a nawet założeń urbanistycznych) ze strony rosyjskich historyków wynikała przede wszystkim z odmienności światopoglądowej ale również z mentalności: kontemplacyjnej mieszkańców Rosji i aktywnej mieszkańców Europy (Szmurin, Czujko). Zasady, które były/są respektowane w Europie: porządek, ujednoczenie, planowość rosyjscy autorzy przeciwstawiali uroczej, malowniczej i bezładnej *plataninie uliczek i budynków, a jednak ciepłych i przytulnych* (s. 161) miast i miasteczek Imperium. Opinia Szamurina dotycząca wpływu sztuki zachodniej na ziemiach polskich – na co zwraca uwagę Autorka (s. 161) – nie wydaje się pozbawiona słuszności. Polska sztuka w istocie w minionych epokach (średniowiecze, renesans, barok) była pod silnym wpływem kultury zachodniej (łacińskiej). Ewenementem były portrety trumienne, uznawane za oryginalny wytwór polskiej kultury sarmackiej. Naśladowanie sztuki zachodniej, wpływ artystów niemieckich, włoskich, francuskich itd. sprawił, że nie wykształciła się na ziemiach polskich sztuka wyrażająca cechy narodowe. Dopiero badania etnograficzne, historyczne, koncepcje historiozoficzne, prowadzone przez polskich historyków w XIX wieku przyczyniały się stopniowo do ukształtowania się świadomości narodowej Polaków. Idee pansłowiańskie na ziemiach polskich tworzyły się w odniesieniu do zachodnioeuropejskiej nowożytnej i nowoczesnej refleksji historiozoficznej (np. Herder, Kant, Fichte, Schelling, Hegel...) oraz polskich myślicieli oświeceniowych (np. Staszic, Kołłątaj) i romantyków (np. Mochnecki, Mickiewicz, Słowacki, Krasiński, Norwid... Opinia rosyjskich historyków/starożytników, autorów analizowanych przez mgr Ewę Mostowicz-Kapciak, ma pewne uzasadnienie. Walka o polską sztukę narodową znalazła swój wyraz dopiero w okresie Młodej Polski a pewne zwycięstwo osiągnięto na tym polu w latach dwudziestolecia międzywojennego. Szkoda, że Autorka tej kwestii nie rozwinęła, równoważąc negatywny – podyktowany często ideologia, propaganda – przekaz rosyjskich historyków, piszących o polskiej sztuce dla rosyjskiego czytelnika! Interesująca jest – zauważona przez Autorkę w tekstach Szamurina – jakoby typowa dla twórczości na ziemiach polskich cecha jaką jest

indywidualizm. Z naszej perspektywy uważany za niezbywalny, szczególnie gdy dotyczy działań artystycznych, dla Rosjanina jest cechą negatywną. Czujko, Szamurin, Michniewicz uważali, że dlatego właśnie nie mogła wykształcić się *stylistycznie jednorodna sztuka typowa dla narodu polskiego. Każdy z artystów zmierzał we własnym kierunku* (s.162).

Rozdział siódmy poświęcony jest charakterystyce rosyjskich autorów omawianych w pracy publikacji. Ich biografie, przygotowanie, nastawienie do tematu, stosunek do źródeł historycznych, wykształcenie, światopogląd, związki z polską kulturą, albo ich brak – uważam – powinny znaleźć się na początku pracy, w pierwszych rozdziałach. Czytając dysertację, w przyszłości książkę, dobrze znać charakterystykę postaci, którym jest poświęcona. Jak sama Autorka pisze byli to ludzie w różny sposób powiązani z ziemią polską, wykształceni, podróżnicy, archeolodzy, badacze sztuki. Znając ich biografie czytelnik może wypracować własne stanowisko, powiązać doświadczenie i wykształcenie Rosjan z ich widzeniem i rozumieniem sztuki na terenach Królestwa Polskiego.

Praca pani mgr Ewy Mostowicz-Kapciak jest pracą pionierską, powstała jako wynik rzetelnych badań archiwalnych. Przeprowadzona przez Autorkę analiza porównawcza dzieł sztuki, wydobycie błędów rzeczowych w opisach rosyjskich dotyczących polskiej sztuki, doskonale tłumaczenia rosyjskich tekstów są imponujące. Autorka wykazała dużą wiedzę historyczno-artystyczną, historyczną i samodzielność badawczą. Praca poświęcona *Obrazowi sztuki dawnej na terenie Królestwa Polskiego w rosyjskich publikacjach starożytnicznych z lat 1850-1915* jest dokonaniem nowatorskim, w pełni zasługującym na publikację, spełnia wszelkie wymogi stawiane w przewodzie doktorskim. Autorka podnosi w swej pracy ważne problemy naukowe, które mogą znaleźć dalszy ciąg w kolejnych pracach naukowo-badawczych.

Niniejszym, powołując się na art. 187 Ustawy z 20 lipca 2018 roku –stan prawny aktualny na dzień 17 czerwca 2022: Dz. U. 2022.574, wnioskuje o

dopuszczenie pani mgr Mostowicz-Kapciak do dalszych etapów obrony pracy doktorskiej.

/Eleonora Jedlińska/